

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ФАКУЛЬТЕТ № 2
КАФЕДРА ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ
з навчальної дисципліни «Екологічне право»
обов'язкових компонент освітньої програми першого рівня вищої освіти
(Право (поліцейські) Law (Police Officer))
галузь знань – 08 Право, спеціальність – 081 Право, спеціалізація –
Поліцейські)

**за темою
ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ
ПРАВОПОРУШЕННЯ**

Харків (Вінниця) 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.09.2023 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 2
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023 № 8

Розглянуто на засіданні кафедри трудового та господарського права факультету
№ 2 ХНУВС (протокол від 28.08.2023 № 8)

Розробники:

1. Доцент кафедри трудового та господарського права факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент **Бригадир І.В.**
2. Професор кафедри трудового та господарського права факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор **Подорожній Є.Ю.**

Рецензенти:

1. Професор кафедри цивільного права і процесу Донецького національного
університету імені Василя Стуса, доктор юридичних наук, професор
Амелічева Л.П.
2. Декан факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор **Марчук М.І.**

План лекції

1. Юридична відповідальність за екологічним законодавством України
2. Дисциплінарна відповідальність в екологічному праві.
3. Цивільно-правова відповідальність за шкоду завдану навколишньому природному середовищу.
4. Адміністративна відповідальність та кримінальна відповідальність за правопорушення проти довкілля.

Література:

Основна:

1. [Екологічне право України. Загальна частина : навч. посіб.](#) / І. В. Бригадир, В. А. Зуєв, О. М. Шуміло; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 292 с.
2. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. - 848 с.
3. [Науково-практичний коментар Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища"](#) / І. В. Бригадир, С. Л. Варламов, В. А. Зуєв, І. А. Шуміло, О. М. Шуміло. Х. : Фактор, 2006. 579 с.
4. Законодавча база «Законодавство» на ВЕБ-сервері ВРУ України <http://zakon1.rada.gov.ua/laws> або подібна.

Додаткову літературу вказано в зносках під текстом з посиланням на кожне джерело.

Текст лекції

1. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення

Порушення законодавства України про охорону навколишнього природного середовища тягне за собою встановлену законодавством України дисциплінарну, адміністративну, цивільну і кримінальну відповідальність.

Відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища несуть особи, винні у:

- а) порушенні прав громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище;
- б) порушенні норм екологічної безпеки;
- в) порушенні вимог законодавства України при проведенні екологічної експертизи, в тому числі поданні завідомо неправдивого експертного висновку;
- г) невиконанні вимог державної екологічної експертизи;

д) фінансуванні, будівництві і впровадженні у виробництво нових технологій і устаткування без позитивного висновку державної екологічної експертизи;

е) порушенні екологічних вимог при проектуванні, розміщенні, будівництві, реконструкції, введенні в дію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів;

є) допущенні наднормативних, аварійних і залпових викидів і скидів забруднюючих речовин та інших шкідливих впливів на навколишнє природне середовище;

ж) перевищенні лімітів та порушенні інших вимог використання природних ресурсів;

з) самовільному спеціальному використанні природних ресурсів;

и) порушенні строків внесення зборів за використання природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища;

і) невжитті заходів щодо попередження та ліквідації екологічних наслідків аварій та іншого шкідливого впливу на навколишнє природне середовище;

ї) невиконанні розпоряджень органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, та вчиненні опору їх представникам;

й) порушенні природоохоронних вимог при зберіганні, транспортуванні, використанні, знешкодженні та захороненні хімічних засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних, радіоактивних речовин та відходів;

к) невиконанні вимог охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду та інших територій, що підлягають особливій охороні, видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України;

л) відмові від надання своєчасної, повної та достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища, а також про джерела забруднення, у приховуванні випадків аварійного забруднення навколишнього природного середовища або фальсифікації відомостей про стан екологічної обстановки чи захворюваності населення;

м) приниженні честі і гідності працівників, які здійснюють контроль в галузі охорони навколишнього природного середовища, посяганні на їх життя і здоров'я.

Законодавством України може бути встановлено відповідальність і за інші порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані відшкодовувати шкоду, заподіяну ними внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в порядку та розмірах, встановлених законодавством України.

Застосування заходів дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності не звільняє винних від компенсації шкоди, заподіяної забрудненням навколишнього природного середовища та погіршенням якості природних ресурсів.

Незаконно добуті в природі ресурси та виготовлена з них продукція підлягають безоплатному вилученню, а знаряддя правопорушення –

конфіскації. Одержані від їх реалізації доходи спрямовуються в республіканський Автономної Республіки Крим і місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища.

Посадові особи та спеціалісти, винні в порушенні вимог щодо охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки за поданням державних органів охорони навколишнього природного середовища згідно з рішеннями їх управлінських органів позбавляються премій за основними результатами господарської діяльності повністю або частково.

Порядок позбавлення премій визначається законодавством України.

2. Дисциплінарна відповідальність в екологічному праві

Відповідно до ст. 147 Кодексу законів про працю України¹, за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення: 1) догана; 2) звільнення.

Законодавством, статутами і положеннями про трудову дисципліну можуть бути передбачені для окремих категорій працівників й інші дисциплінарні стягнення.

Закон України „Про колективні договори і угоди”² в ст. 7 передбачає зміст колективного договору. У колективному договорі встановлюються взаємні зобов’язання сторін щодо регулювання виробничих, трудових, соціально-економічних відносин, зокрема нормування і оплати праці, встановлення форми, системи, розмірів заробітної плати та інших видів трудових виплат (доплат, надбавок, премій та ін.).

Ст. 2 Закону України „Про оплату праці”³ встановлює структуру заробітної плати. Додаткова заробітна плата – це винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов’язані з виконанням виробничих завдань і функцій.

Регулювання оплати праці на рівні підприємств здійснюється шляхом розроблення, затвердження і застосування внутрішніх (локальних) нормативних документів, зокрема, положень: про оплату праці; про преміювання за виконання виробничих завдань і функцій; про винагороду за підсумками роботи за рік.

Під час розроблення положення про преміювання слід передбачити показники преміювання, а також конкретний розмір премії для працівників певних категорій. У цьому положенні визначаються умови, порядок і строки виплати премій, порядок розгляду спорів стосовно преміювання.

¹ Кодекс законів про працю України від 10.12.1971, Відомості Верховної Ради УРСР, 1971, додаток до № 50, ст. 375.

² Закон України „Про колективні договори і угоди” № 3356-XII від 01.07.1993, Відомості Верховної Ради України, 1993, № 36 (07.09.93), ст. 361.

³ Закон України „Про оплату праці” № 108/95-ВР від 24.03.1995, Відомості Верховної Ради України, 1995, № 17 (25.04.95), ст. 121.

Рекомендується також обумовити випадки, коли працівники можуть бути позбавлені премії.

Преміювання може поділятися на індивідуальне і колективне. Перший вид – це винагорода конкретного працівника за якісне виконання виробничих завдань (посадових обов’язків), другий – полягає у виплаті винагороди за підсумками роботи структурного підрозділу (бригади, цеху, відділу тощо).

На практиці преміювання працівників здійснюється, як правило, щомісячно або щоквартально⁴.

Особи, які вчинили екологічне правопорушення, поряд з притягненням до адміністративної чи кримінальної відповідальності або застосуванням до них заходів громадського впливу, позбавляються всіх видів премій повністю або частково протягом періоду, що встановлюється адміністрацією за погодженням з трудовим колективом чи з профспілковим комітетом (профспілковим бюро) підприємства, установи, організації, їх структурних підрозділів або радою бригади. Працівник може оскаржити таке рішення про позбавлення премії чи зменшення її розміру в установленому чинним законодавством порядку.

3. Цивільно-правова відповідальність за шкоду завдану навколишньому природному середовищу.

Особливості застосування цивільної відповідальності полягають у тому, що шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації, як правило, в повному обсязі без застосування норм зниження розміру стягнення та незалежно від збору за забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів.

Особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування неoderжаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров’я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням.

Особи, що володіють джерелами підвищеної екологічної небезпеки, зобов’язані компенсувати заподіяну шкоду громадянам та юридичним особам, якщо не доведуть, що шкода виникла внаслідок стихійних природних явищ чи навмисних дій потерпілих.

Шкода, заподіяна довкіллю у зв’язку з виконанням угоди про розподіл продукції, підлягає відшкодуванню відповідно до вимог статті 29 Закону України „Про угоди про розподіл продукції”.

Цивільно-правова відповідальність виражається найчастіше у двох формах: відшкодування збитків і стягнення неустойки. Відшкодування збитків у натурі в еколого-правовій практиці має обмежене застосування. Різновидом майнової

---

⁴ „Організаційно-нормативні документи підприємства (Положення про оплату праці, Положення про преміювання, Положення про винагороду за підсумками роботи за рік)”, Справочник кадровика, 2005, 06, № 6, 01.06.2005.

відповідальності в галузі охорони довкілля є так звана таксова відповідальність за екологічні правопорушення. Екологічні збитки відшкодовуються незалежно від застосування інших видів юридичної відповідальності⁵.

Роз'ясненням Вищого арбітражного суду „Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища”⁶ відповідно до п. 1.2. шкода, заподіяна внаслідок порушення природоохоронного законодавства, підлягає компенсації, як правило, в повному обсязі без застосування норм зниження розміру стягнення та незалежно від сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів.

Шкода, заподіяна внаслідок порушення цього законодавства, повинна відшкодовуватись у розмірах, які визначаються на підставі затверджених у встановленому порядку такс і методик обрахування розмірів шкоди, що діють на час здійснення порушення або, у разі неможливості встановлення часу здійснення порушення, – на час його виявлення.

Відсутність таких такс або методик не може бути підставою для відмови у відшкодуванні шкоди. У такому випадку шкода компенсується за фактичними витратами на відновлення порушеного стану навколишнього природного середовища з урахуванням завданих збитків, у тому числі неоподаткованих доходів, тобто загальними правилами природоохоронного законодавства.

З метою визначення розміру збитків, заподіяних природному середовищу, господарський суд може призначити відповідну експертизу.

Пленум Верховного Суду України у своїй постанові „Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля”⁷ наголосив, що, розглядаючи у кримінальних справах цивільні позови про відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю, суди повинні керуватися нормами природоохоронного законодавства, а у випадках, коли це питання не врегульоване зазначеним законодавством, – відповідними положеннями Цивільного кодексу України⁸, зокрема главами 19 та 82.

При обчисленні розміру відшкодування шкоди, заподіяної знищенням або пошкодженням природних ресурсів, потрібно також дотримувати вимог тих нормативних актів, якими встановлено відповідні правила, зокрема з'ясовувати ті кількісні та якісні критерії (кількість, вага, розмір тощо), які відповідно до існуючих такс при цьому враховуються.

Пленум Верховного Суду України звернув увагу судів на те, що розміри відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про

⁵ Костецький В.В. Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (Економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні). К.: ІЗП і ПЗ, 2003, с. 607.

⁶ Роз'яснення Вищого арбітражного суду „Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища” № 02-5/744 від 27.06.2001, Вісник господарського судочинства, 2001, 00, № 4.

⁷ Постанова Пленуму Верховного Суду України „Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля” № 17 від 10.12.2004, Вісник Верховного Суду України, 2005, 00, № 1.

⁸ Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003, Офіційний вісник України, 2003, № 11 (28.03.2003), ст. 461.

природно-заповідний фонд, визначаються на основі кадастрової еколого-економічної оцінки включених до його складу територій та об'єктів, що провадиться відповідно до ст. 65 Закону України „Про природно-заповідний фонд України”⁹, і спеціальних такс, затверджених постановою Кабінету Міністрів України „Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд”¹⁰. Цією постановою затверджено такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної природним комплексам територій та об'єктів природно-заповідного фонду юридичними і фізичними особами

• У справах про відшкодування шкоди, заподіяної забрудненням і засміченням вод, іншими порушеннями водного законодавства, слід керуватися, зокрема, ст. 111 Водного кодексу України¹¹, статтями 1166, 1192 ЦК України. Розмір шкоди при цьому визначається відповідно до Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів¹².

При вирішенні справ, пов'язаних із відшкодуванням збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України, необхідно керуватися Наказом Міндовкілля України „Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України”¹³.

Ст. 34 Закону України „Про охорону атмосферного повітря”¹⁴ передбачає відшкодування шкоди, завданої порушенням законодавства про охорону атмосферного повітря. Шкода, завдана порушенням законодавства про охорону атмосферного повітря, підлягає відшкодуванню у порядку та розмірах, встановлених законом.

У справах про лісопорушення розмір заподіяної шкоди обчислюється за відповідними таксами, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України „Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу”¹⁵,

З метою поліпшення стану охорони зелених насаджень у межах міст та інших населених пунктів Кабінет Міністрів України затвердив такси для

⁹ Закон України „Про природно-заповідний фонд України” № 2456-XII від 16.06.1992, Відомості Верховної Ради України, 1992, № 34 (25.08.92), ст. 502.

¹⁰ Постанова КМ України „Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд ” від 10 травня 2022 р. № 575. Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-2022-п#n20>

¹¹ Водний кодекс України № 213/95-ВР від 06.06.1995, Відомості Верховної Ради України, 1995, № 24 (13.06.95), ст. 189.

¹² Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України „Про [затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів](#) ” від 20.07.2009 № 389.

¹³ Наказ Міндовкілля України „Про затвердження Положення про порядок обчислення розміру відшкодування та сплати збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України” від 16.01.2021 № 16.

¹⁴ Закон України „Про охорону атмосферного повітря” № 2707-XII від 16.10.1992, Відомості Верховної Ради України, 1992, № 50 (15.12.92), ст. 678.

¹⁵ Постанова КМ України „[Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу](#)” від 23 липня 2008 р. N 665

обчислення розміру шкоди, заподіяної підприємствами, установами, організаціями та громадянами зеленим насадженням у межах міст та інших населених пунктів внаслідок¹⁶:

- знищення або пошкодження дерев і чагарників;
- знищення або пошкодження газонів і квітників;
- використання не за призначенням парків, скверів, гідропарків, інших озелених та земельних ділянок, відведених для їх створення, а також самовільний проїзд та заїзд на них транспортних засобів, засмічення водойм на їх територіях.

4. Адміністративна відповідальність та кримінальна відповідальність за правопорушення проти довкілля.

Визначення складу екологічних правопорушень і злочинів, порядок притягнення винних до адміністративної та кримінальної відповідальності за їх вчинення встановлюються Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним кодексом України.

Кодекс України про адміністративні правопорушення¹⁷ містить перелік видів екологічних правопорушень. Перша група екологічних правопорушень наведена в гл. 6, яка передбачає адміністративні правопорушення, що посягають на власність:

- порушення права державної власності на надра (ст. 47);
- порушення права державної власності на води (ст. 48);
- порушення права державної власності на ліси (ст. 49);
- порушення права державної власності на тваринний світ (ст. 50).

Основна група екологічних правопорушень наведена в гл. 7, яка визначає адміністративні правопорушення в галузі охорони природи, використання природних ресурсів, охорони пам'яток історії та культури:

- псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель (ст. 52);
- порушення правил використання земель (ст. 53);
- самовільне зайняття земельної ділянки (ст. 53¹);
- приховування або перекручення даних земельного кадастру (ст. 53²);
- несвоєчасне повернення тимчасово займаних земель або неприведення їх у стан, придатний для використання за призначенням (ст. 54);
- самовільне відхилення від проектів внутрігосподарського землеустрою (ст. 55);
- знищення межових знаків (ст. 56);
- порушення вимог щодо охорони надр (ст. 57);
- порушення правил і вимог проведення робіт по геологічному вивченню надр (ст. 58);

¹⁶ Постанова КМ України „[Про такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням у межах міст та інших населених пунктів](#)” № 559 від 08.04.1999, Офіційний вісник України, 1999, № 14 (23.04.99), ст. 579.

¹⁷ „Кодекс України про адміністративні правопорушення” № 8073-Х від 07.12.1984, Відомості Верховної Ради УРСР, 1984, додаток до № 51, ст. 1122.

- порушення правил охорони водних ресурсів (ст. 59);
- порушення вимог щодо охорони територіальних і внутрішніх морських вод від забруднення і засмічення (ст. 59¹);
- порушення правил водокористування (ст. 60);
- пошкодження водогосподарських споруд і пристроїв, порушення правил їх експлуатації (ст. 61);
- невиконання обов'язків по реєстрації в суднових документах операцій з шкідливими речовинами і сумішами (ст. 62);
- незаконне використання земель державного лісового фонду (ст. 63);
- порушення встановленого порядку використання лісосічного фонду, заготівлі і вивезення деревини, заготівлі живиці (ст. 64);
- незаконна порубка, пошкодження та знищення лісових культур і молодняка (ст. 65);
- знищення або пошкодження полезахисних лісових смуг та захисних лісових насаджень (ст. 65¹);
- знищення або пошкодження підросту в лісах (ст. 66);
- здійснення лісових користувань не у відповідності з метою або вимогами, передбаченими в лісорубному квитку (ордері) або лісовому квитку (ст. 67);
- порушення правил відновлення і поліпшення лісів, використання ресурсів спілої деревини (ст. 68);
- пошкодження сінокосів і пасовищних угідь на землях державного лісового фонду (ст. 69);
- самовільне сінокосіння і пасіння худоби, самовільне збирання дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід (ст. 70);
- введення в експлуатацію виробничих об'єктів без обладнання, що запобігає шкідливому впливу на ліси (ст. 71);
- пошкодження лісу стічними водами, хімічними речовинами, нафтою і нафтопродуктами, шкідливими викидами, відходами і покидьками (ст. 72);
- засмічення лісів відходами (ст. 73);
- знищення або пошкодження лісоосушувальних каналів, дренажних систем і шляхів на землях державного лісового фонду (ст. 74);
- знищення або пошкодження відмежувальних знаків у лісах (ст. 75);
- знищення корисної для лісу фауни (ст. 76);
- порушення вимог пожежної безпеки в лісах (ст. 77);
- самовільне випалювання рослинності або її залишків (ст. 77-1);
- порушення порядку здійснення викиду забруднюючих речовин в атмосферу або впливу на неї фізичних та біологічних факторів (ст. 78);
- порушення порядку здійснення діяльності, спрямованої на штучні зміни стану атмосфери і атмосферних явищ (ст. 78-1);
- недодержання вимог щодо охорони атмосферного повітря при введенні в експлуатацію і експлуатації підприємств і споруд (ст. 79);

- недодержання екологічних вимог під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції та прийняття в експлуатацію об'єктів або споруд (ст. 79-1);

- випуск в експлуатацію транспортних та інших пересувних засобів з перевищенням нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах (ст. 80);

- експлуатація автотранспортних та інших пересувних засобів з перевищенням нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах (ст. 81);

- порушення правил складування, зберігання, розміщення, транспортування, утилізації, ліквідації та використання відходів (ст. 82);

- порушення правил ведення первинного обліку та здійснення контролю за операціями поводження з відходами або неподання чи подання звітності щодо утворення, використання, знешкодження та видалення відходів (ст. 82-1);

- виробництво продукції з відходів чи з їх використанням без відповідної нормативно-технічної та технологічної документації (ст. 82-2);

- приховування, перекручення або відмова від надання повної та достовірної інформації за запитами посадових осіб і зверненнями громадян та їх об'єднань щодо безпеки утворення відходів та поводження з ними (ст. 82-3);

- змішування чи захоронення відходів, для утилізації яких в Україні існує відповідна технологія, без спеціального дозволу (ст. 82-4);

- порушення правил передачі відходів (ст. 82-5);

- порушення встановлених правил і режиму експлуатації установок і виробництв з оброблення та утилізації відходів (ст. 82-6);

- порушення правил застосування, зберігання, транспортування, знешкодження, ліквідації та захоронення пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів (ст. 83);

- порушення законодавства про захист рослин (ст. 83-1);

- порушення правил використання об'єктів тваринного світу (ст. 85);

- виготовлення та збут заборонених знарядь добування об'єктів тваринного або рослинного світу (ст. 85-1);

- експлуатація на водних об'єктах водозабірних споруд, не забезпечених рибозахисним обладнанням (ст. 86-1);

- порушення вимог щодо охорони середовища перебування і шляхів міграції, переселення, акліматизації та схрещування диких тварин (ст. 87);

- незаконне вивезення з України і ввезення на її територію об'єктів тваринного і рослинного світу (ст. 88);

- порушення порядку придбання чи збуту об'єктів тваринного або рослинного світу, правил утримання диких тварин у неволі або в напіввільних умовах (ст. 88-1);

- порушення правил створення, поповнення, зберігання, використання або державного обліку зоологічних, ботанічних колекцій та торгівлі ними (ст. 88-2);

- жорстоке поводження з тваринами (ст. 89);

- порушення вимог щодо охорони видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України (ст. 90);

- невиконання правил і норм у процесі створення, виробництва, зберігання, транспортування, використання, знешкодження, ліквідації, захоронення мікроорганізмів, біологічно активних речовин та інших продуктів біотехнологій (ст. 90-1);

- порушення правил охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 91);

- невиконання вимог екологічної безпеки у процесі впровадження відкриттів, винаходів, корисних моделей, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій, нової техніки, технологій і систем, речовин і матеріалів (ст. 91-1);

- перевищення лімітів та нормативів використання природних ресурсів (ст. 91-2);

- приховування перевищення встановлених лімітів на обсяги утворення та розміщення відходів (ст. 91-3);

- відмова від надання чи несвоєчасне надання екологічної інформації (ст. 91-4);

- порушення правил охорони і використання пам'яток історії та культури (ст. 92);

Застосування засобів адміністративної відповідальності здійснюється з урахуванням положень спеціального екологічного законодавства в порядку, який встановлюють розділи III – Органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, IV – Проведення в справах про адміністративні правопорушення, V – Виконання постанов про накладання адміністративних стягнень КУпАП.

Адміністративна відповідальність за вчинені правопорушення передбачає такі санкції: штраф; попередження; конфіскація предметів, які були знаряддям правопорушення або безпосередніми об'єктами правопорушення; позбавлення права займатися діяльністю, пов'язаною з деякими видами експлуатації природних ресурсів і охорони природи.

Кримінальна відповідальність за екологічні злочини встановлена нормами Кримінального кодексу України¹⁸ в основному у розділі VIII – Злочини проти довкілля:

- порушення правил екологічної безпеки (ст. 236);
- невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237);

- приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення (ст. 238);

- забруднення або псування земель (ст. 239);

- порушення правил охорони надр (ст. 240);

- забруднення атмосферного повітря (ст. 241);

¹⁸ „Кримінальний кодекс України” № 2341-III від 05.04.2001, Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26 (29.06.2001), ст. 131.

- порушення правил охорони вод (ст. 242);
- забруднення моря (ст. 243);
- порушення законодавства про континентальний шельф України (ст. 244);
- знищення або пошкодження лісових масивів (ст. 245);
- незаконна порубка лісу (ст. 246);
- порушення законодавства про захист рослин (ст. 247);
- незаконне полювання (ст. 248);
- незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249);
- проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів (ст. 250);
- порушення ветеринарних правил (ст. 251);
- умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252);
- проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля (ст. 253);
- безгосподарське використання земель (ст. 254).

У розділі XX, який містить перелік злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, знаходиться спеціальна ст. 441, в якій дається визначення екоциду – як масового знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу.

Кримінальна відповідальність за екологічні злочини передбачає: позбавлення волі; виправні роботи; кримінальний штраф.

Пленум Верховного Суду України з метою забезпечення правильного й однакового застосування судами законодавства у справах про порушення законодавства про охорону довкілля (навколишнього природного середовища) в результаті вчинених злочинів та адміністративних правопорушень прийняв відповідну Постанову „Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля”.

Україна підписала Конвенцію про захист довкілля засобами кримінального законодавства¹⁹.

¹⁹ „[Конвенція про захист навколишнього середовища шляхом кримінального законодавства](#)” № ETS № 172 від 04.11.1998.